

## משיח ה' נלכד בשחיתותם

### על הפער בין החזון והמציאות במשיחת שאול למלך

#### בעיר רכלים שמו: משיח ה' מול הלעג

בשירו "באזני ילד אספר", עומד אורי צבי גרינברג על הכוח המשתק, ההרסני והממית שטומנים בחובם ציניות לעג ובוז, אפילו כלפי בשורת גאולה משיחית אמיתית מאין כמוה. הלועגים והציניים, הקרואים בשירו "הרוכלים", דוקרים את המשיח בלעג פיהם בלבד – אך הוא מתעוות כמי שנחתך בסכין, ומאבד את הרצון ואת היכולת לגאול. הלעג והבוז מרפים את ידיו בשתיים: ראשית הם מבהירים לו שאין את מי לגאול, מפני שאלו הנדרשים לגאולה אינם חפצים בגאולה כזו שיש בה חזון ובשורה, וכל רצונם הוא 'להסתדר'; בנוסף, הם מערערים את בטחונו ביכולתו לגאול. כך שר-ספד אצ"ג למשיח הטוב שלא בא<sup>1</sup>:

עברי, בביתי בציון המשפלת. ערב. דמדום. אני שח – ואתה לברכי.  
לך, חביבי, אספר את ספור המעשה במשיח הטוב שלא בא.  
לגדולים פה ממך לא אספר, חביבי. לגדולים אין עינים כאלה ויקר שכזה אשר  
בעיניך.  
גדולים לא יקשיבו כמוך, אטמם מאד הגורל בציון, ונפשם משולה למנורת כלי חרס  
בכפר.  
ויגונם לא יזרח בשתי דמעות נפלאות כאשר בעיניך;  
ולא אוכל נשק במצחם כאשר במצחך בעת אספר את ספור האסון במשיח – – –

1. להלן מה שסיפר אורי צבי גרינברג עצמו על יצירתו "באזני ילד אספר" בראיון שערך עמו רפאל בשן בשנת תשל"ז: "באחד הלילות בשנת תרפ"ט, והנה אני חולם חלום. בחלומי אני רואה את הר הבית שמעליו מרחף נשר ומסביבו עומדים מעגלים-מעגלים של יהודים ומהר הבית יש מורד ישר אל הים. ומזה ומזה עומדים שני טורים של חיילים מכל חילות העולם, והרגשתי בחלום ששכינת ישראל נפרדת מהר הבית. התעוררתי ובכיתי מאד וכל בני הבית התעוררו לקול בכי ושאלו: מה קרה? מה קרה? אותנו בוקר הלכתי לרב קוק ומצאתיו עטוף בטליתו. סיפרתי לו על החלום שחלמתי. הוא לא הוציא הגה מפיו, רק נטל את ידי בכף ידו ודמעות זלגו מעיניו. ואז הלכתי הביתה וכתבתי את 'באזני ילד אספר'".

הוא לא בא, המשיח... כנשר הוא עף מעל לתהומות הדמים.  
 אני שמעתי ביום ובלילה את משק כנפיו.  
 ועד לחוף יפו הגיע בצורת אדם עם ילקוט עלי שכם: עני ואביון בר חזון ובר חרב -  
 - -

הוא היה כה קרוב... היה פה. כבעבוע היין מכד אלי כוס כן שמעתי לבעבוע דמו.  
 אני שמעתי מדלג מני הר אלי הר, כצבי וכיעל פסיעותיו על כל סלע גבה;  
 אך אל הר הר-הבית לא בא: זה ההר היחיד שעליו לא דרך ברגליו.  
 הוא הגיע רק עד המבוא, רק עד סף המלכות - ושם הרוכלים מצאוהו: בהוד יקוד  
 כעש.

ויקבלו את פניו שם... בלעג ובכחש שפתם העברית - - הרוכלים!  
 מה הגידו לו אז? - אני שמעתי אזי מה הגידו:  
 שגית, ההלך. בכל דור יש כזה השוגה, החוזה חזון שווא: מלכות ירושלים... ה-ה.  
 ובכל דור הננו כך עומדים על הסף ללמד בינה לחוזים השוגים:  
 ירושלים צריכה דוד עשיר, שק טבין ותקילין, לבנות בה בתים ולסחר, לאכול  
 ולשתות.

בלי מקדש א-להים על ההר ובלי כס למלכנו דוד ובלי שלטי גבורים.  
 ירושלים צריכה עגל-פז ולא דמות בר גיורא: עני ואביון בר חזון ובר חרב...  
 ולא רע כי השלט הבריטי בחומת העיר;  
 ולא רע כי ערב במרום הר ואנחנו בעמק - לבנת, ההלך?  
 ויהי כי סימו דברם וצחקו אז: ה-ה, התעות המשיח: כמי שנחתך בסכין.  
 גם אני התעותי, כמי שנחתך בסכין.  
 אלו קמו עליו בסכין ותקעו בו בלב - וזנק עם סכין בלבו מעל לגופיהם.  
 אך יען בלעג דקרוהו - נצחוהו אזי,  
 הרוכלים.

ואני שמעתי שואל בדם-פה: ואים הדורות שחכו לבואי...  
 ואני שמעתי גומר: אין אתי הדורות... אבוי לי, אבוי...  
 וישט המשיח ויט את דרכו - ואל אן לא יודע אני, לא יודע אני, המספר.  
 ואולי הלך לו לבדידות, בבודד מכל מבצרי העולם...  
 אולי הוא היה זה אשר על בדמות נשר מנחל קדרון  
 ועף, עג עגול על פני הר הבית ויבך.  
 אני ראיתי אותו עג עגול ושמעתי בכיו. עוף בוכה ואמרת אזי: עוף בוכה, האין זאת  
 אחרית התוחלת, עגול הפרידה: הסיום?  
 משיחיות ישראל בדמות עוף מהר הבית נפרדת...  
 שוב לאלפים שנה... מי יודע אם לא.

ברור מאליו, שסיפורו 'הדמיוני' של אצ"ג על המשיח – מציאותי וקיים. הלעג, הבוז וגם העייפות משגרת החיים משתקים את הבשורות 'המשיחיות' שלנו כל העת. אך בקריאה החדשה שאנו מבקשים לקרוא את סיפור משיחתו של שאול למלך, מתברר כי הסיפור של אצ"ג, כמעט ככתבו וכלשונו, הוא סיפור היסטורי תנ"כי. מתברר כי הוא התגשם כפשוטו, הרבה לפני "שהשלט הבריטי ניצב בחומת העיר", סביב אירועי משיחתו של שאול למלך. כל האלמנטים העיקריים בסיפורו של אצ"ג – המשיח המבקש לגאול, חזון הדורות, הרוכלים הציניים, הייאוש, הנסיגה והכישלון – משמשים בו, בסיפור המקראי, במישורין. לגיבורים מתרומות בסיפור פנים מסוימות ומדויקות, והמפגשים וההתפתחויות הינם לגמרי ריאליים ומציאותיים.

הקריאה החדשה הזו מספרת סיפור שעד כה לא סופר בבהירות, אך מעגנת אותו בכתובים בדרך כזו שלדעתנו אי אפשר עוד לקרוא אחרת ממנה. פסוקים שנקראו עד כה כשוליים במסגרת הכללית של הסיפור הפכו לפתע להיות דרמטיים ומשמעותיים, כאלו שבהם גנוז המהפך הנסתר, המפתיע והמשמעותי ביותר במהלך העלילה. דמותו של המשיח הראשון – שאול המלך – תואר באור חדש, והבשורה המהפכנית שצריך היה להביא, בשורת הגאולה והפדות, תתברר בחדות יתר. הקריאה תבליט את התאמתו של שאול לבשורה, עוד לפני משיחתו למלך על ידי שמואל, אך תצביע באצבע על מקור הכישלון – על הרוכלים.

כה זניחים הם נראים תמיד – הרוכלים, עד שחטאם הנורא גנוז היה בשוליים, והמנהג היה לדלג על חלקם בכישלון בקלילות, ואף לא לזקוף אותו לחובתם. הפסוקים העסוקים בהם נראו תמיד בלתי משמעותיים למהלך העלילה כולה, כעין תיאור של קוריוז זניח בשולי הסיפור. דילוג זה הינו מתאים לשגרה השכיחה לעיתים, להפחית בערכה של הציניות ובמשמעותה, ולא להעריך נכונה את עוצמת הנזק הטמונה בה. 'הכלבים נובחים והשיירה עוברת', נוהגים אנו להפטיר כלפי הציניקנים הלועגים והמבזים. אך יש לדעת שהזלזול הזה במזלזלים ובכוחם אינו נכון. בלעג ובבוז ישנו ארס שטני, ואי אפשר להפריז בכישלונות ובנזקים שהם עלולים לגרום וגורמים. מול הבוז יש להיאזר באזור-גבורה של תמימות ונחישות, ויש להתכונן כיאות למערכה מולו. התבוננות בסיפור משיחת שאול, בלי כחל ושרק, תעזור לנו להבין זאת.

**א. מה אות: שאלות ותמיהות בפסוקי משיחת שאול והאותות****ראשית ההיכרות: שאול מחפש אתונות**

בשלהי ימי מנהיגותו של שמואל הנביא-השופט, מגיעים זקני ישראל אל שמואל לרמה, ומבקשים ממנו שיעמיד לישראל מלך. הם פורשים לפניו את האכזבה מבניו השופטים, ודורשים מלך "לשפטנו ככל הגוים" (שמואל א ח', ה). שמואל מביע באזניהם את הסתייגותו מן הרעיון, ופורש לפניהם בשם ה' את 'משפט-המלך', הכולל מסכת לא פשוטה של התחייבויות שבהן מתחייבים הנתינים למלך שהם מעמידים עליהם. אך העם מתעקשים (שם, ט): "מלך יהיה עלינו!" שמואל שולח את זקני ישראל איש לעירו, תוך התחייבות להעמיד עליהם מלך.

בפרק ט' אנו קוראים לראשונה על המלך המיועד - שאול בן קיש. אחרי הערכה כללית נשגבה לאישיותו במילים (שם ט', ב): "בחרו טוב, ואין איש מבני ישראל טוב ממנו, משכמו ומעלה גבה מכל העם!" אנו קוראים על סיפור בקשת האתונות. לקיש אבי שאול אבדו אתונות, ושאל נשלח לבקשן ולהשיבן. למשימה מצטרף נערו של שאול, והם מבקשים את האתונות באזורים רבים של הארץ. בתום המסע הארוך, ורגע לפני שהם מתייאשים, הם מגיעים לארץ צוף, אשר בה נמצאת 'רמתים-צופים' או 'רמה', עירו של שמואל. נערו של שאול מציע להשתמש בשירותיו של הנביא היושב בעיר, ולהיעזר בו במשימת בקשת האתונות. לאחר דין ודברים בין שאול לנערו שאול מתרצה להצעה, ולאחר פגישה עם נערות שיצאו מן העיר לשאוב מים, שמאשרות בפני שאול ונערו את נוכחותו של הנביא בעירו, מגיעים הם לרמה.

ה' מוסר לשמואל מראש על בואו של שאול, ובמפגש ביניהם מבשר שמואל לשאול עוד קודם שנשאל שנמצאו האתונות. בתוך הדברים רומז שמואל לשאול שמיועדת לו שררה גדולה (שם, כ): "ולמי כל חמדת ישראל? הלוא לך ולכל בית אביך!". שאול מתפלא על הדברים ועונה בדברים שתוכם רצוף ענווה (שם, כא): "הלוא בן ימיני אנכי, מקטני שבטי ישראל, ומשפחתי הצערה מכל משפחות שבטי בנימן, ולמה דברת אלי כדבר הזה?". שמואל מזמין את שאול לזבח המיוחד שהוא עורך, ופוקד על הטבח להוציא לשאול את המנה שייעד לו מראש. שמואל מוסיף לדבר עם שאול, ולקראת בוקר הוא מכין את שאול לקראת משיחתו למלך (שם, כב-כז; שם י', א-טז):

וישכמו ויהי כעלות השחר ויקרא שמואל אל שאול הגגה לאמר קומה ואשלחך ויקם שאול ויצאו שניהם הוא ושמואל החוצה: המה יורדים בקצה העיר ושמואל אמר אל שאול אמר לנער ויעבר לפנינו ויעבר ואתה עמד כיום ואשמיעך את דבר אלהים.

ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו ויאמר הלוא כי משחך ה' על נחלתו לנגיד: בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קברת רחל בגבול בנימן בצלצח ואמרו אליך נמצאו האתנות אשר הלכת לבקש והנה נטש אביך את דברי האתנות ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני: וחלפת משם והלאה ובאת עד אלון תבור ומצאוך שם שלשה אנשים עלים אל הא־להים בית אל אחד נשא שלשה גדיים ואחד נשא שלשת ככרות לחם ואחד נשא גבל יין: ושאלו לך לשלום ונתנו לך שתי לחם ולקחת מידם: אחר כן תבוא גבעת הא־להים אשר שם נצבי פלשתים והי כבאך שם העיר ופגעת חבל נביאים ירדים מהבמה ולפניהם גבל ותף וחליל וכנור והמה מתנבאים: וצלחה עליך רוח ה' והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר: והיה כי תבאנה האתות האלה לך עשה לך אשר תמצא ידך כי הא־להים עמך: וירדת לפני הגלגל והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות לזבח זבחי שלמים שבעת ימים תוחל עד בואי אליך והודעתי לך את אשר תעשה: והיה כהפנתו שכמו ללכת מעם שמואל ויהפך לו א־להים לב אחר ויבאו כל האתות האלה ביום ההוא:

ויבאו שם הגבעתה והנה חבל נבאים לקראתו ותצלח עליו רוח א־להים ויתנבא בתוכם: והי כל יודעו מאתמול שלשום ויראו והנה עם נבאים נבא ויאמר העם איש אל רעהו מה זה היה לבן קיש הגם שאול בנביאים: ויען איש משם ויאמר ומי אביהם על כן היתה למשל הגם שאול בנביאים: ויכל מהתנבות ויבא הבמה: ויאמר דוד שאול אליו ואל נערו אן הלכתם ויאמר לבקש את האתנות ונראה כי אין ונבוא אל שמואל: ויאמר דוד שאול הגידה נא לי מה אמר לכם שמואל: ויאמר שאול אל דודו הגד הגיד לנו כי נמצאו האתנות ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל.

כמה שאלות ותמיהות עולות בקריאה הפשוטה בפרשה. תחילה, שאלה כללית: הסיפורים הראשונים שהנבואה מוסרת על אדם הם לעיתים קרובות אבני־דרך ביחס לאישיותו. הכתוב רומז בהם את הערכתו לגיבור, ונותן בהם קווי אופי בולטים לכישרונותיו־יתרונותיו ולחסרונותיו. האם העיקרון הזה תקף גם אצל המלך הראשון, שאול? מהם היתרונות ומהם החסרונות הבולטים בסיפור חיפוש האתנות ומציאת המלוכה המופיעים בראשית קורותיו? ועתה לשאלות נקודתיות:

ראשית, העיסוק הממושך של הכתובים בפרשת בקשת האתנות צריך עיון. אם משמעות התיאור הינה רק מסירת המידע הנדרש לקורא כיצד הגיע שאול לשמואל, יש לשאול על התיאור המפורט של הארצות שבהן עברו שאול ונערו בבקשם את האתנות. הפסוקים מוסרים רשימה ממושכת של ארצות אלו (ט, ד-ה): "ויעבר בהר אפרים ויעבר בארץ שלשה ולא מצאו ויעברו בארץ שעלים ואין ויעבר בארץ ימיני ולא מצאו: המה באו בארץ צוף". לשם מה נדרשת רשימה מפורטת כזו?

במסגרת משיחת שאול, נותן לו שמואל שלושה אותות שיקרו לו בו ביום. הוא מוסר לו שבגבול בנימין בצלצח הוא ימצא שני אנשים, שיבשרו לו שנמצאו האתונות של קיש אביו. הלאה משם ימצא שאול שלושה אנשים העולים אל האלהים בית אל; שמואל מפרט לשאול מה יהיה בידיו של כל אחד מהם, והוא מנבא שהם יתנו לשאול שני לחם. האחרון בין האותות הינו הצטרפותו כנביא לחבל נביאים היוורדים מגבעת האלהים אשר שם נציבי פלשתים. שם יהפוך לו ה' לב אחר. יש להבין מה הקשר בין האותות לבין משיחתו של שאול. מדוע בכלל זקוקה משיחה למלך לחיזוקם של אותות? ומדוע נדרשו אלה דווקא כאן ולא במשיחת דוד לדוגמה?

בהמשך מצטווה שאול (י', ז): "והיה כי (תבאינה) תבאנה האותות האלה לך, עשה לך אשר תמצא ירך, כי האלהים עמך". מהי משמעותה של ההוראה הזו? מהפסוק נשמע צימוד בין האותות למעשה שנדרש שאול לעשות: "והיה כי תבאנה האותות. עשה!" לאמור: האותות כולם יבואו לחזק את ליבו לקראת מעשה זה. לדברי המפרשים רומזת ההוראה להתקנת בגדי מלוכה או להעמדת תכסיסי מלוכה. אך לשם מה נדרשת מסכת האותות לחיזוק ליבו של שאול למשימה כזו? ולשם מה ההדגשה "כי האלהים עמך", בהקשר זה?

שאול יפגוש בחבל הנביאים היוורדים מגבעת האלהים "אשר שם נציבי פלשתים". מה פשר ההדגשה הזו? האם אין זו אלא הבהרה על איזו גבעה מדובר? האם גבעת האלהים, בתור מקום אשר בו במת-זבח גדולה שחבל הנביאים יורדים ממנה, לא הייתה מקום ידוע דיו גם בלי הבהרה זו? כאשר כלה נבואת שאול עמם, בא שאול לבמה זו, בלי ציווי מיוחד של שמואל: "ויכל מהתנבות ויבא הבמה". ניתן לשער שבמת זבח זו ידועה הייתה בלי התיאור המציין ששם יושב חיל המצב של הפלשתים. לשם מה אפוא ההדגשה המכאיבה: "אשר שם נציבי פלשתים", הרומזת לפצע הפתוח של שלטון הפלשתים בישראל, ולחרפה הכרוכה בו, ששלטונם ניצב בגבעת האלהים? מה היה חסר בהוראה של שמואל בלעדיה? שמא יש בה כדי לרמז על מהות שליחותו של שאול במקום זה – אך אם כן, מהו הרמז?

מיד אחרי ההוראה הזו, בלי שום הפסק, מצווה שמואל את שאול (שם, ח): "וירדת לפני הגלגל, והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות לזבח זבחי שלמים, שבעת ימים תוחל עד בואי אליך, והודעתי לך את אשר תעשה". בפסוק זה כמה קשיים בולטים: מאימתי על שאול לספור שבעה ימים? לדברי המפרשים האומרים שהמתנה תתחיל מהרגע שיבוא שאול לגלגל – מה העניין בה, ומה הבעיה להגיע לגלגל ולחכות שם לשמואל שבעה ימים? שנית, בקריאה פשוטה של סיפור המשיחה, מצווה שמואל את שאול לרדת לגלגל תכף ומיד אחרי בואו לגבעת

הא-להים - מדוע למעשה מתבצעת הירידה לגלגל זמן רב לאחר מכן (י"ג, ד), רק אחרי שני מעמדות של המלכה וביניהן מלחמה? ואם אירועים אלו המסופרים בתווך היו מתוכננים, לשם מה על שמואל להקדים את המאוחר? בכל אחד משלושת האירועים האמורים בתווך התרחש מפגש בין שמואל לשאול - מדוע לא חיכה שמואל לאחד מהם כדי להורות לשאול על ההמתנה? ואולי הצימוד בין האותות ובין הציזוי על המלחמה וההמתנה מלמד כי האירועים שבתווך לא היו בתכנית, ומלכתחילה היה אמור להיות רצף בין האותות ובין המלחמה בגלגל? אם אכן הייתה כאן סטייה מהתכנית האלוקית - מה הייתה הסטייה ומה גרם לה?

גם בפרקים הבאים בשמואל ישנן שאלות ותמיהות, שגם הן תבאנה על פתרון במהלך הקריאה החדשה שנציע. נציין בקיצור נמרץ כמה מהן: מהו הצורך במעמד המלכה כפול? מדוע נחבא שאול אל הכלים במעמד ההמלכה הראשון? פרק י"ג פותח בפסוק תמוה: "בן שנה שאול במלכו" - מה משמעותו?

### **ב. שני מלכים, כתר אחד: המלכת שאול כמרידה בפלשתים**

#### **הרקע המדיני של המשיחה - טוטאליות השלטון הפלשתי**

המטרה המיידית החשובה ביותר במשיחת שאול למלך, הייתה ישועתם והצלתם של ישראל מיד פלשתים. כבר מאות שנים שישראל עבדים לפלשתים, עוד מימי השופטים יפתח ושמשון. כשה' מתגלה לשמואל לפני בוא שאול לעירו, מודיע לו על בוא שאול ומצווה עליו למשוח אותו למלך, בתוך דבריו מצויה הגדרה מדויקת לתפקידו של המלך שיימשח (ט, טז): "כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן, ומשחתו לנגיד על עמי ישראל, והושיע את עמי מיד פלשתים, כי ראיתי את עמי כי באה צעקתו אלי". תפקידו הראשי של המלך שיימשח יהיה ישועתם של ישראל מיד הפלשתים בייחוד.

הכתוב ערוך בסגנון ההתגלות הראשונה של ה' למשה בסנה (שמות ג, ז): "ויאמר ה', ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים, ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו", כדי לרמז על עומק השפל ודכדוך הנפש שהיו ישראל מצויים בהם בעבדותם לפלשתים. מוטל היה עליהם להעלות מיסים, והם היו חשופים ללא הרף להתגרורות, הצקות ופרעות מידי הפלשתים. לפיכך, הוראתו הראשונה של שמואל לשאול קשורה למלחמתו העתידית בפלשתים.

המצב של ישראל תחת שלטון הפלשתים עבר תמורות שונות, אך בעיקרו המשיך להיות נורא ללא הרף. מאז שהגדירה אותו דבורה בדברים הבאים המובאים כאן מתוך שירתה, חלו אמנם שינויים פה ושם, אך הדברים בהחלט משקפים את

המצב ואת התחושה תחת שלטון הפלשתים (שופטים ה', ו-ז): "בימי שמגר בן ענת, בימי יעל, חדלו ארחות, והלכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות. חדלו פרזון בישראל חדלו". בימי שמגר – השופט הראשון שהתמודד עם הפלשתים, באזור יהודה בדרום, ובימי יעל – המתמודדת עם שארית הכנענים בצפון, הפסיקו השיירות לנוע בדרכים מפני החשש מהתנפלות כנופיות-האויבים. מי שבכל זאת נדרש ללכת אינו הולך בדרך המלך הסלולה, אלא בדרך חתחתים עקומה, בנתיב הנחשב בטוח יותר. אנשי ישראל הפסיקו להתגורר בכפרים ובערים הפרוזות, שאינן מוקפות חומה, מפחד האויבים המתנפלים עליהם, השודדים והרוצחים ללא הפסקה. בצפון חל אמנם שינוי משמעותי במצב זה, כשהרימה דבורה את נס המרד בשארית הכנענים; אך בדרום, באזור נחלות יהודה, שמעון, בנימין ודן, המשיכה ההתעמרות הפלשתית לעשות שמות בישראל במשך שנים ארוכות, ואף החמירה מידי פעם.

#### **בקשת האתונות – בקשת קוממיות**

ההיכרות הראשונה עם דמותו של שאול בכתוב מתארת את הליכתו לבקש את האתונות שאבדו לקיש אביו. בתיאור החיפוש נדרשים הפסוקים לפירוט רב של הארצות השונות שבהן ביקשו שאול ונערו את האתונות (ט', ד-ה): "ויעבר בהר אפרים ויעבר בארץ שלשה ולא מצאו ויעברו בארץ שעלים ואין ויעבר בארץ ימיני ולא מצאו. המה באו בארץ צוף ושאלו אמר לנערו אשר עמו לכה ונשובה פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו". בפירוט הארצות שעברו שאול ונערו טמונה הדגשה חשובה ומשמעותית, מעבר להסבר הצורך שלהם בעזרתו של הנביא. התנ"ך מבקש להראות לנו את התאמתו של שאול לתפקיד המלך, דרך העובדה שאין הוא חושש כמו האחרים להסתובב בדרכים המסוכנות שבהן כבר לא עברה רגלו של ישראלי בודד מזה זמן. נראה שחיפוש האתונות, הנתפס בעינינו כמשימה פשוטה, דרש אז גבורה גדולה ותעוזה מיוחדת. הכתוב עומד בניגוד בולט אל השגרה של 'חדלו ארחות', והוא מדגיש את היותו של שאול "בחור וטוב ואין איש מבני ישראל טוב ממנו" (ט', ב). שיירות ובהן קבוצות עוברי דרך שעשויים להגן זה על זה חדלו, אך שאול הולך לבד עם נערו לבקש את האתונות בלי פחד. אולי יש כאן אפילו קריאת תיגר וערעור על הפחד המשתק של הישראלים מפני הפלשתים.

החשש מדאגתו של קיש לשאול ולנערו, השוזר את הסיפור לאורכו, מרמז גם הוא על הסיכון שהיה כרוך בחיפוש האתונות. החשש מובע בפיו של שאול בפסוק שהבאנו, ואף בדברי שמואל לשאול במשיחה (י', ב).



השלטון ללא מצרים ששלטו הפלשתים בישראל לאורך ולרוחב כל תחום מושבם של שבטי הדרום, ומידת המיקוד והרזולוציה שלו, מתחדדים בעובדה אחת שנמסרת לגבי מלחמת מכמש (י"ג, יט-כב): "וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל, כי אמרו פלשתים: פן יעשו העברים חרב או חנית. וירדו כל ישראל הפלשתים, ללטוש איש את מחרשתו ואת אתו ואת קרדמו ואת מחרשתו... והיה ביום מלחמת, ולא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אשר את שאול ואת יונתן, ותמצא לשאול וליונתן בנו". בכוחם של הפלשתים לוודא שאין בתי מלאכה לייצור ולחידוד כלי מתכות בכל ארץ ישראל. על שבטי ישראל להתבזות ולשלם מחיר מופקע על חידוד כלי המתכת החקלאיים בבתי המלאכה הפלשתים. וידוא העובדה שאין בתי מלאכה לייצור ולחידוד כלי מתכות בכל המרחב דורש נוכחות מאסיבית צבאית ומודיעינית ושלטון עריץ ומוחלט. זו תמונת המצב המצטיירת מן הכתובים: שלטון פלשתי מקיף, נחוש ומוחלט בכל תחום היישוב הישראלי.

ניתן ללמוד עוד על החרפה הכרוכה במצב של ישראל מול פלשתים, מהעובדה שחיל המצב, "מפקדת התאום והקישור" הרודה בישראל, ממוקמת במרכז עבודת ה' של ישראל: בגבעת האלהים. במקום הקדוש, שאליו עולים על מנת להראות את פני ה', פוגשים את השעבוד ואת העול. הפלשתים – כדרכם של שונאינו ומעניינו מעולם – לא שלטו בנו שלטון רודה ומוחלט בלבד, אלא עסקו ללא הרף בהשפלתנו.

### **מלחמת שמואל בפלשתים במצפה ובבית כר**

האמנם לא חל שינוי במצב זה של השעבוד לפלשתים מאז ימי השופטים? האמנם התיאור של דבורה בשירתה משקף בנאמנות את מצבם של ישראל עם הופעת המלוכה מאות שנים מאוחר יותר? מחד, הראיות שהבאנו לשלטון מקיף ומלא זה גם בראשית הופעתו של שאול נראות משכנעות ומחייבות. מאידך גיסא, לפני הופעת שאול מתואר מהפך תחת הנהגתו של שמואל. בסוף תיאור מלחמתו של שמואל בפלשתים מופיעים הפסוקים (ז', י-יד):

ויהי שמואל מעלה העולה ופלשתים נגשו למלחמה בישראל וירעם ה' בקול גדול ביום ההוא על פלשתים ויהמם וינגפו לפני ישראל: ויצאו אנשי ישראל מן המצפה וירדפו את פלשתים ויכום עד מתחת לבית כר: ויקח שמואל אבן אחת וישם בין המצפה ובין השן ויקרא את שמה אבן העזר ויאמר עד הנה עזרנו ה': ויכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבוא בגבול ישראל ותהי יד ה' בפלשתים כל ימי שמואל: ותשבנה הערים אשר לקחו פלשתים מאת ישראל לישראל מעקרון ועד גת ואת גבולן הציל ישראל מיד פלשתים ויהי שלום בין ישראל ובין האמרי.

כיצד אפשר להסביר סתירה זו? המפרשים יישבו אותה על ידי סיוג מסוים למשמעות הפשוטה של האמור: "ותהי יד ה' בפלשתים כל ימי שמואל" (פסוק יג). לא כל ימי חיי שמואל הייתה יד ה' בפלשתים, אלא כל ימי מנהיגותו של שמואל, שהסתיימה בזקנותו כאשר מינה את בניו תחתיו. כותב למשל הרד"ק:

כל ימי שמואל - עד אשר זקן שמואל ולא יכל לצאת ולבא לפניו ולסבב על עריהם ולהוכיחם כמו שעשה לפני זקנתו, ולפיכך חטאו ישראל והיתה יד פלשתים עליהם. וזה היה להם הסבה אשר שאלו להם מלך, ואילו לא חטאו לא היו צריכים, לפיכך היה רע בעיני ה' יתברך כששאלו להם מלך. אבל צריכים היו למלך כמו שאמר האל לשמואל כשבא אליו שאול כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד והושיע את עמי מיד פלשתים כי באה צעקתו אלי.

וכן כותב המלבי"ם:

זה נמשך "כל ימי שמואל", רצונו לומר רוב ימי חיי שמואל, כי בעת זקנותו משלו הפלשתים בישראל כמו שיבואר בפרק יג.<sup>2</sup>

לפי המפרשים, מצב הדברים המתואר בפרקנו הוא אפוא התהפכות היוצרות בפעם השנייה. ימי הנהגת שמואל, שהחלו במלחמתו בפלשתים במצפה, התאפיינו בקוממיות של ישראל ובפריקת עול הפלשתים. מצב זה הוא המתואר בתיאור התכוף למלחמת המצפה. אך בשלהי ימי שמואל התהפך מצב עניינים זה, ושוב שלטו הפלשתים שלטון גמור במרחב.

ייתכן שהאכזבה מבני שמואל קשורה לעובדה הזו. מול התקוממות הפלשתים ושובם לעמדת השליטים, העמיד שמואל את בניו 'לשפוט' את ישראל גם במובן 'השופט' של ספר שופטים - להושיע את ישראל העשוקים מיד המתעמרים בהם. אך בני שמואל לא עמדו במצופה מהם (ח', א-ג):

ויהי כאשר זקן שמואל וישם את בניו שפטים לישראל: ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה שפטים בבאר שבע: ולא הלכו בניו בדרכו בדרכיו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט.

ייתכן כי רמוזה בפסוקים התמקמות של בני שמואל במקום אחד - בניגוד למנהג אביהם להסתובב בארץ. הסיבובים היו מכוונים למשפט בין איש לרעהו, אך אולי נועדו גם להטיל אימה על הפלשתים ולוודא את המשך יתרון ישראל עליהם והשליטה בהם. בני שמואל אינם מסתובבים אלא נשארים בבאר שבע, ומאפשרים לפלשתים לבסס את מחדש את שליטתם בארץ יהודה.

2. בדומה מסביר גם מצודת דוד.

אפשרות זו מסבירה את הכריכה שזקני ישראל כורכים בדבריהם בין רצונם למלך ובין האכזבה מבני שמואל (שם, ד-ה):

ויתקבצו כל זקני ישראל ויבאו אל שמואל הרמתה: ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים.

על כל פנים מוסכם כי בימים בהם עוסקת פרשת ההמלכה, שוב ישראל נתונים למרמס תחת שלטון הפלשתים, כמו בימים שלפני ישועת שמואל במלחמתו.

### הציווי המרומז – התגרות והמתנה

לכינון המלוכה קדמו כמה ממסדים לאומיים מאורגנים. היה גוף שנקרא 'אישי-ישראל' והיה מעורב בהחלטות ציבוריות רבות,<sup>3</sup> היה גוף נוסף שנקרא 'זקני-ישראל' והיה אף הוא שותף בכמה החלטות ובקשות<sup>4</sup> והיו כמובן גם השופטים. עיקרה של התמורה בהמלכת מלך אינו בעצם ייסודם של גופים ממלכתיים, אלא בקריאת התיגר על שלטון הפלשתים, ובבקשה המפורשת להסיר את עולו מצוואר ישראל לצמיתות. כמובן המלוכה גם תשדרג את המוסדות הלאומיים, אך לא בשדרוג זה נעוץ עיקר בשורתה. "אין שני מלכים משמשים בכתר אחד" – תמצית נתינת הכתר בראשו של מי מישראל היא נטילתו מראשם של הפלשתים. לכן ההתגרות בפלשתים היא לב-ליבה של משיחת מלך על ישראל. נשוב כעת לפסוקי המשיחה והאותות (י', א-ה):

ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו ויאמר הלוא כי משחך ה' על נחלתו לנגיד: בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קברת רחל בגבול בנימן בצלצח ואמרו אליך נמצאו האתנות אשר הלכת לבקש והנה נטש אביך את דברי האתנות ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני: וחלפת משם והלאה ובאת עד אלון תבור ומצאוך שם שלשה אנשים עלים אל הא-להים בית אל אחד נשא שלשה גדיים ואחד נשא שלשת ככרות לחם ואחד נשא נבל יין: ושאלו לך לשלום ונתנו לך שתי לחם ולקחת מידם: אחר כן תבוא גבעת הא-להים אשר שם נצבי פלשתים והי כבאך שם העיר ופגעת חבל נביאים ירדים מהבמה ולפניהם נבל ותף וחליל וכנור והמה מתנבאים: וצלחה עליך רוח ה' והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר: והיה כי תבאנה האתות האלה לך עשה לך אשר תמצא ידך כי הא-להים עמך: וירדת לפני

3. ביניהן: קבלת הגבעונים בימי יהושע (יהושע ט', ו-ז), היוזמה להמליך את גדעון (שופטים ח', כב), במלחמת הגבעה (שופטים כ' יא, יז, כ ועוד, ופרק כ"א, א).

4. ביניהן: ההחלטה להביא את ארון ה' למלחמה בשילה (ד', ג), והבקשה משמואל להמליך על ישראל מלך (ח', ד).

הגלגל והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות לזבח זבחי שלמים שבעת ימים תוחל עד בואי אליך והודעתי לך את אשר תעשה.

שמואל נותן לשאול אותות - מאורעות שיקרו לו בלכתו מעם שמואל אחרי המשיחה. האחרון ביניהם הינו אות שעתיד להתרחש "בגבעת האלהים", ליד חיל המצב של פלשתים. אחר כך מצווה שמואל את שאול במצווה הראשונה כמלך, שאמנם המכוסה בה רב על הגלוי, אך ברור שהיא קשורה בהתגרות בפלשתים (פסוק ז): "...אחר כן תבוא גבעת האלהים אשר שם נצבי פלשתים... והיה כי (תבאינה) תבאנה האתות האלה לך, עשה לך אשר תמצא ידך, כי האלהים עמך". שמואל רומז לשאול שמטרת חיזוק ליבו על ידי האותות היא הכנה למעשהו החשוב ביותר כמלך - פריקת עול הפלשתים מעל ישראל. אין שום משמעות למשיחת מלך על ישראל ללא ההתגרות בפלשתים. אחרי בוא האותות, על שאול ליזום מלחמת התקפה מול הפלשתים במקום שבו יושבים הנציבים שלהם, בגבעת האלהים. במעשה-ההתגרות יזום זה - מבטיח שמואל - תהיה לו סייעתא דשמיא: עשה לך אשר תמצא ידך, כי האלהים עמך.<sup>5</sup> שמואל אינו צריך להסביר ש'המעשה' רומז להתגרות בפלשתים - מפני שזו הרי תמצית המשיחה, ואינו מפרט מה בדיוק יש לעשות במסגרת ההתגרות - כדי לאפשר למלך החדש מרחב של תמרון ושיקול דעת.

לאחר יוזמת ההתגרות מצווה שמואל את שאול להמתין ולא לצאת למלחמה מול מחנה פלשתים, שבוודאי יתארגן בינתיים להשיב מלחמה שיערה, במשך שבעה ימים (פסוק ח): "וירדת לפני הגלגל, והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות לזבח זבחי שלמים, שבעת ימים תוחל עד בואי אליך, והודעתי לך את אשר תעשה". רק לאחר שיבוא שמואל אל שאול להעלות עלות ולזבוח שלמים, יגיע הזמן לגשת להמשך המלחמה. מראש יש בציווי זה של שמואל ניסיון לשאול: עליו לוותר

5. לא ראיתי בין המפרשים מי שקושר בין הדברים האלו של שמואל להתנקשות של יהונתן בנציב פלשתים, אך פירוש זה נראה בעיני מכל מה שפרשו כאן. הרי המקרא שלאחריו עוסק במלחמה בפלשתים, ואין נראה שהדברים מנותקים. יתרה מזו, לפי דברי הפרשנים, ישנו קושי מובנה בהבנת הציווי וסדרי המאורעות: **ממתי** מצווה שאול להמתין שבעה ימים? אין משמעות להמתנה של שבעת ימים בלי תיאור נקודת הפתיחה של המתנה זו. לדברינו הניסיון ברור: מרגע ההתגרות יש להמתין שבעה ימים, ובכך לתת לפלשתים זמן התארגנות יקר.

במודע על אפקט ההפתעה שהוא יוצר אצל הפלשתים במעשה ההתגרות, ולתת להם זמן התארגנות.<sup>6</sup>

### ג. ירט הדרך: ההתפתחות המפתיעה ברצף העלילה

#### התגרות והמתנה – העיכוב

מן הסמיכות של ציווי זה למשיחה ולדברי האותות, ברור כי מלחמה זו אמורה הייתה להיות סמוכה למשיחה, ובוודאי להיות הראשונה בין מלחמות שאול. המשמעות הפשוטה של ציווי שמואל היא שעל שאול להתגרות בפלשתים תכף ומיד עם בוא האותות, עוד באותו יום. כך ברור מהציון של מקום האות האחרון, שהוא הצטרפותו של שאול לחבל הנביאים (פסוקים ו-ז): "אחר כן תבוא גבעת הא-להים אשר שם נצבי פלשתים. וצלחה עליך רוח ה', והתנבית עמם, ונהפכת לאיש אחר" – ומיד: "והיה כי (תבאינה) תבאנה האותות האלה לך, עשה לך אשר תמצא ידך...". שמואל מדגיש כי האות האחרון יהיה במקום שבו נמצא מרכז השלטון של הפלשתים בישראל, אשר שם נצבי פלשתים, ושם יש לבצע את מעשה ההתגרות – עשה לך אשר תמצא ידך. דברי האותות כולם הם חיזוק לקראת מעשה נועז זה.<sup>7</sup>

בפועל, אין הדברים מתרחשים בסדר זה. למעשה, מקדימים את המלחמה בפלשתים כמה אירועים: מעמד ההמלכה הראשון, מלחמת בני עמון ומעמד

6. אולי נקודה זו מבטאת את ההבדל בין תשועתו של שאול ובין ההצלחות של השופטים. הישועה תבוא אף ללא הבהלה להשתמש ביתרון ההפתעה; היא תבוא מתוך התארגנות מתונה ולא בהולה.

7. האותות בתנ"ך לעולם אינם קסמים סתם. כשמים, הם סימן על הדבר שאותו הם באים לחזק. כאן תפקידם לחזק את שאול בכוחו להנהיג ולהושיע. שמא ניתן לראותם כך: האות הראשון – "ומצאת שני אנשים עם קברת רחל בגבול בנימן בצלצח ואמרו אליך נמצאו האתנות אשר הלכת לבקש" – מסלק מעל צווארו של שאול את המשימה **האזרחית** האחרונה שנכרכה בו, מציאת האתונות. השני – "ומצאוך שם שלשה אנשים עלים אל הא-להים בית אל... ואחד נשא שלשת ככרות לחם... ונתנו לך שתי לחם..." מבשר כי בחירי עמו (אלו שעולים אל הא-להים) כבר רואים בו **מנהיג** ומעלים לו את לחמו כדרך **המלכים**. האות השלישי – הצטרפותו לחבל הנביאים, ורוח הקודש שתצלח עליו – הוא ברור, **רוח ה'** נוססת בך מעתה כמלך.

באות הראשון ובכל סיפור בקשת האתונות, ניתן לראות דגם לשליחותו הכללית של שאול – התשועה מיד פלשתים. מחד, בשני המקרים נדרשת יציאה נחושה למשימה, ומאידך התשועה באה בסופו של דבר בדרך של מציאה, בלי כל קשר עם היגיעה. ואין כאן מקום להאריך.

ההמלכה השני בגלגל. מדוע לא התרחשו הדברים בדרך שצפה שמואל ובדרך שציווה?

נראה כי למרות בוא האותות, ולמרות רוח הנבואה שצלחה עליו, לא מצא שאול עוז בנפשו לפרסם את משיחתו למלך, ולהתייצב בגלוי למלחמה בפלשתים, כנראה בשל ענוותנותו היתרה, וייתכן שגם בשל הפחד הנורא מפלשתים אדוני הארץ מזה מאות שנים.

אבל אם חלה התפתחות כה דרמטית במהלך העלילה, ושאל לא עשה את המוטל עליו, כיצד נעדר מן הכתוב הד לסטייה זו? האם ייתכן שהפסוקים לא רמזו לכישלון או לדחייה? אפשרות כזו אינה באה בחשבון, כיוון שהיא משאירה את רצף האירועים ללא פשר, ומתעלמת מנקודת המפנה המשמעותית ביותר בפרשה. האם ייתכן שהחמצנו פרט בכתוב? נקרא שוב את פסוקי סיום פרשת המשיחה והאותות שהובאו לעיל (ט-טז):

והיה כהפנתו שכמו ללכת מעם שמואל ויהפך לו א-להים לב אחר ויבאו כל האתות האלה ביום ההוא: ויבאו שם הגבעתה והנה חבל נבאים לקראתו ותצלח עליו רוח א-להים ויתנבא בתוכם: ויהי כל יודעו מאתמול שלשום ויראו והנה עם נבאים נבא ויאמר העם איש אל רעהו מה זה היה לבן קיש הגם שאול בנבאים: ויען איש משם ויאמר ומי אביהם על כן היתה למשל הגם שאול בנבאים: ויכל מהתנבות ויבא הבמה: ויאמר דוד שאול אליו ואל נערו אן הלכתם ויאמר לבקש את האתנות ונראה כי אין ונבוא אל שמואל: ויאמר דוד שאול הגידה נא לי מה אמר לכם שמואל: ויאמר שאול אל דודו הגד הגיד לנו כי נמצאו האתנות ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל.

האם יש כאן רמז לשינוי דרמטי במהלך המתוכנן של העלילה? דווקא המילים החותמות את הסיפור כולו עשויות להסגיר שינוי כזה (פסוק טז): "ויאמר שאול אל דודו הגד הגיד לנו כי נמצאו האתנות, ואת דבר המלוכה לא הגיד לו, אשר אמר שמואל". לאמור: היה על שאול לספר לדודו את דבר המלוכה, ולהתחיל בגיוס חיילים למשימתו הראשונה תכף ומיד, אך הוא לא מצא בקרבו עוז לכך,<sup>8</sup> ולא סיפר על דבר המלוכה. המשיחה והאותות היו צריכים לחזק את ליבו לקראת

8. אמנם חז"ל דרשו פסוק זה למעלתו של שאול ולצניעותו (עיין מדרש תנחומא (ורשא) פרשת ויצא סימן ו'), אך שבעים פנים לתורה. במאמרו של הרב חננאל אתרוג שליט"א "צניעותה של רחל" (נדפס בספר כתנות אור), הוא נדרש לפער הזמנים הגדול בין הציווי של שמואל ובין קיומו על ידי שאול, וגם לפער בין הפשט המבקר של "ואת דבר האתנות לא הגיד לו אשר אמר שמואל" ובין מדרש חז"ל הדורש אותו לשבח. אפשר שיש בדבריו יישוב לסתירה, אך לענ"ד לא התבארו הדברים די.

התפקיד, כך שבמפגש עם מכריו הוא יתנהל כמצביא וכמנהיג ויגייס אותם למשימה בלהט 'ליבו-האחר' שנתן בו ה' במסגרת האותות. אך משהו גרם לכל מהלך ההתפתחות הצפוי הזה להיעצר באיבו.

### הלעג השאננים

כעת מתעקשים אנו להבין: מה היה הדבר? מדוע לא די היה באותות לחיזוק ליבו של שאול? מה השתבש? איזו הפתעה גרמה לשאול לרפיון ידיים לפני המעשה הנועז? בין פסוקי בואם של אותות שמואל ובין פסוק הסיכום "ואת דבר המלוכה לא הגיד לו" יש לחפש את ההסבר לעובדה ששאול אינו מבצע מיד את ההתנקשות או את פעולת-ההתגרות. בהם יש לבקש את התפנית המפתיעה במהלך העלילה, ואת ההבהרה מדוע התנהלו האירועים בדרך שונה לגמרי מן המצופה. הפסוקים שבתווך מספרים כי אל מול שאול המתנבא עם חבל הנביאים, נמצאו אנשים 'מיודעיו' שתמהו על המחזה (פסוק יא): "ויהי כל יודעו מאתמול שלשום, ויראו והנה עם נבאים נבא, ויאמר העם איש אל רעהו: מה זה היה לבן קיש? הגם שאול בנביאים?!"

זה אפוא מקור השיבוש. לא, אין כאן התחקות של המקרא אחר ניב שגור וכדומה, ואין זה תיאור של קוריוז בלתי רלוונטי לרצף העלילה. כאן אנו מגיעים ללוז הפרשה: לעגם של מכריו על נבואתו, הוא שגרם לו לשאול לאבד את הביטחון, והוא שהסב את השתלשלות האירועים המתוכננת והטובה לדרך ארוכה, מפותלת ומיוסרת. הלעג הארסי רמוז בין בקריאת שאול בשם "בן-קיש" ובין בגוף הקריאה: ניתן לשער שנבואת שאול בתוך חבל הנביאים עסקה בפדות ובגאולה של גוי וא-להיו הכרוכה בבניית המלכות והמדינה, שעשויות להיות "יסוד כסא ה' בעולם". 'הרוכלים' הבזים לחזון הקוממיות והגאולה, הם הלועגים להצטרפותו של שאול למעגל החולמים בהקיש. הם מבהירים כי בעיניהם הגאולה שבחזונו בלתי ריאלית ואף בלתי נדרשת. הכתוב מסכם: "על כן היתה למשל: הגם שאול בנביאים?!" השם 'משל' בא כאן לדעתנו במובן בוז ולעג, כמו (דברים כ"ח, לז): "והיית לשמה למשל ולשנינה".

רוח ה' המתנוססת בקרב שאול כנביא מתמוססת מול הלעג והבוז של הסובבים. באחת, הם משיבים אל ליבו את התחושה שרחשה בליבו מול המשיחה, שלא הוא המיועד למלוכה. באחת, הם שבים ומציפים את ההסתייגות הראשונה מהבחירה דווקא בו כמלך, כפי שהביע אותה אז (ט', כא): "ויען שאול ויאמר הלוא בן ימיני אנכי, מקטני שבטי ישראל, ומשפחתי הצערה מכל משפחות שבטי בנימן, ולמה דברת אלי כדבר הזה?"

יש כאן מובן חדש למושג 'אין נביא בעיר': בשל נוכחותם ובשל לעגם של מכריו, אנשי עירו של שאול, במעמד נבואתו – הפסדנו את התכיפות בין משיחת שאול למלחמתו בפלשתים. מנגד, מציצה כאן גם בעייתו של שאול עצמו בהתחשבותו היתרה בדעת הציבור, בעיה שעליה מוכיח אותו שמואל אחר חטאו במלחמת עמלק.

### האירועים שבתווך – שיקום הבטחון

לאור דברים אלו, נראה כי שלושת האירועים שבין המשיחה ובין מלחמת שאול בפלשתים – שתי המלכות שאול ומלחמתו בבני עמון – לא היו מתוכננים. הם נועדו להשלים את פעולת האותות במשימה של חיזוק ליבו של שאול לקראת משימתו העיקרית, המלחמה בפלשתים. ייתכן עוד כי לכל אחד מן האירועים מטרה קונקרטיה מדויקת: ההמלכה הייתה מכוונת כנגד ענוותנותו של שאול, שהובלטה כמשוכה בינו ובין ההתגרות בפלשתים, ומלחמתו בבני עמון מיועדת הייתה לחיזוק ליבו כלוחם כנגד הפחד מן הפלשתים.

בראשיתה של ההמלכה הראשונה, מושפע עדיין שאול מהבוז והלעג של יודעיו ומכריו מאתמול שלשום, אינו מאמין שהוא עשוי להיות זה שה' בוחר בו להביא את הישועה, ולכן נחבא אל הכלים. ההמלכה הראשונה עשויה הייתה לרפא את ליבו של שאול, ולנטוע בליבו את האמונה וחזק הלב הדרושים לביצוע של ההמלכה בפועל – כלומר להתגרות בפלשתים. חיל מאמינים הסרים למשמעתו, ומוכנים להצטרף למעשה ההתגרות היזום המתוכנן, עשויים היו לשקם את אמונו בדברי הנבואה (שם, כו): "וגם שאול הלך לביתו גבעתה, וילכו עמו החיל אשר נגע א־להים בלבם". עשויה הייתה ההמלכה לרפא את בטחונו של שאול, אילולא גם בה שבו ונשא ראש הרוכלים המבזים. שוב סדקו הלועגים את שיקום בטחונו של שאול בכוחו לגאול, ושוב עשו זאת בקריאה צינית (שם, כז): "ובני בליעל אמרו: מה ישענו זה? ויבזהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש". שוב חשוף היה ליבו של שאול לבוז, שוב מחזיר אותו הלעג לתחושה שהוא אינו ראוי. תכלית המעמד, חיזוק ליבו למרוד בפלשתים, שבה ומוחמצת.

המצור של בני עמון על יושבי יבש גלעד מוצא את שאול חורש עם צמד הבקר שלו. אין הוא נוהג כמלך אלא כאחד האדם, כאזרח פשוט. ברור כי כל עוד לא מרד בפלשתים, וכל עוד אינו עוסק אף בתכנון מעשה זה, הוא אינו מלך. את הישועה במלחמת בני עמון מביא שאול כשופט, לא כמלך. גיוס העם למלחמה נעשה על ידו מתוך חרון אף ומתוך איום, ולא בפקודה מלכותית מאורגנת (י"א, ו-ז): "ותצלח רוח א־להים על שאול כשמעו את הדברים האלה, ויחר אפו מאד. ויקח צמד בקר, וינתחהו, וישלח בכל גבול ישראל ביד המלאכים לאמר: אשר



איננו יצא אחרי שאול ואחר שמואל כה יעשה לבקרו! ויפל פחד ה' על העם ויצאו כאיש אחד". לכן קורא שמואל בסיומה של המלחמה בבני עמון לשוב ולחדש את מעמד ההמלכה בגלגל, על מנת לכונן את ליבו של שאול בחוויה מתקנת לקראת המלכתו בפועל, כלומר לקראת המרידה בשלטון הפלשתים. סוף כל סוף נותנים מאמצי שמואל לחיזוק לב שאול פירות, והוא מוכשר לאחר ההמלכה השנייה למרוד בפלשתים.

הפסוק הפותח את פרשת ההתגרות בפועל (י"ג, א): "בן שנה שאול במלכו", שביאורו קשה מאוד, לאמתו של דבר משמש רמז לזמן הרב שחלף מאז אמור היה להתרחש מעשה ההתגרות בפלשתים עד שהוא נעשה בפועל – שנה. "במלכו", כלומר ברגע ראשית ההתארגנות לקראת ההתנקשות בנציב הפלשתי. עד אז היה שאול דמות מרכזית בישראל, אך לא מלך. כך אכן פרש רבי יוסף אלבו בספר העיקרים (ד', כו): "ופירושו שאחר שנה שנמשח למלך בחר לו השלשת אלפים והתחיל לעשות המלחמות".<sup>9</sup>

#### ד. ההחמצה

##### הדרך שהוחמצה – הצמיחה האורגנית

אם ננסה לדמות כיצד היו הדברים צריכים להראות לו היו נעשים כפשטו של ציווי שמואל, נחדד כך קו מעניין ומרתק. שאול היה צריך לפרסם בין מכריו את דבר משיחתו למלך, ולהתנקש בעזרתם בנציבי הפלשתים. תקיעת השופר לגיוס העם הייתה נעשית בלי המלכה פומבית, אלא רק בכוחה של רוח ה' הנוססת בו, והעם היה הולך אחריו.

9. כיוון שהדרך שבה פירשנו את ציווי שמואל לשאול היא חדשה, ולא פורשה כן בידי קדמונינו (בין מצד ראיית הפסוק "עשה לך אשר תמצא ידך" רמז למרד בפלשתים, ובין מצד לימוד הציווי כמרמז למעשה שצריך היה להיעשות בו ביום), אנו מבקשים לתת כאן שוב בתמצית את הראיות לפרוש זה: א. האזכרה "אשר שם נציבי פלשתים" כלפי גבעת הא-להים, למרות היותה גבעה מפורסמת. ב. הסמיכות של "והיה כי יבואו עליך כל האותות האלה" למילים "עשה לך אשר תמצא ידך" מלמדת שהאותות אמורים לחזק את ליבו לעשות כאשר תמצא ידו, כלומר לעשות מעשה הדורש אומץ. ג. בהמשך ישיר לזה, אמור לו שמואל: וירדת לפני הגלגל, כלומר מיד. ד. אם אין מעשה ההתגרות נקודת הפתיחה של הציפייה לשמואל שבעה ימים בגלגל, לא ידוע מהי נקודת הפתיחה לשבעת הימים. ה. גם הציווי על המלחמה בפלשתים וגם קיומה בפועל נפתחים באזכור נציבי פלשתים – הלא דבר הוא?

לכאורה, הניסיון לעצור את התקפת הפתע על הפלשתים היה הופך אז קשה עוד יותר. קובץ הלוחמים שהיה שותף בהתנקשות בנציב הפלשתי היה מתקשה לקבל את העצירה הפתאומית בהתקפה. העצירה מיועדת כביכול לגייס צבא המונים לקראת מלחמה גדולה (שם ג) – "ושאול תקע בשופר בכל הארץ לאמר: ישמעו העברים", אך כוחו של שאול לגייס המונים אלו לא היה ברור אז. הרי סמכותו כמלך טרם נודעה, וישראל לא שמעו את דבר ה' שציווה עליה. אולם ייתכן שדווקא הליכה כזו, שהייתה באה בצורה 'אורגנית' מלמטה, הייתה גורמת ליתר אמון במנהיג, ובעקבותיו להחלשת הפחד מן הפלשתים. בדומה להליכתם של ישראל כאיש אחד בעקבות אהוד, אחרי שהתנקש כבר בעגלון מלך מואב, מבלי לחשוש עוד מעדיפותם האסטרטגית של המואבים.

על כל פנים, מתחדד כאן שההכרות של ישראל עם המלך שאול אמורה הייתה להיות דומה להכרות העם עם דוד: קודם מפגש עם תכונתו כמנהיג וכלוחם, ורק לאחר מכן הידיעה כי כבר נמשח למלך על ידי הנביא. כך נועדה צמיחת מנהיגותו של שאול להיות דומה גם לצמיחת מנהיגותם של השופטים: אהוד בן גרא נודע לעם בתקיעת השופר לגיוסם, אחרי שכבר התנקש בעגלון, ובכך הוא קנה את אמונם. גם ברק וגם גדעון נודעו לעם רק בעקבות פעילותם הצבאית לפריקת עול האויבים.

#### ארבע תובנות משמעותיות לסיפור הכללי

מהמסכת שנפרסה לפנינו, מתוך הקריאה החדשה שבה קראנו את פרשת המשיחה והאותות, נגזרות כמה תובנות משמעותיות ומבהירות לסיפור הכללי של שאול בספר שמואל. שתיים מהן נוגעות לחסרונותיו הבולטים של שאול גם בהמשך, והשלישית נותנת טעם במשפטה הנחרץ של הנבואה על כישלונותיו שיבואו. הרביעית קשורה לקולות ולמטר שנותן שמואל בימי קציר החיטים, כאות שישראל חטאו בבקשם להם מלך.

א. **ההתחשבות היתרה בדעת הקהל:** ההמלכה הטקסית הייתה כאמור שלב עודף שלא תוכנן מראש. יש לראות בכישלון הראשון הזה של שאול בניין אב ו'צופן גנטי' לכל כישלונותיו בעתיד. אף שהמחדל נגרם בראש ובראשונה על ידי 'הרוכלים' הלועגים, וחוסר ההצלחה נזקף לכל לראש לחובתם, התגלו בו אף תכונות בעייתיות בהתמודדותו של שאול. מחד, בולטת בו ההתחשבות היתרה בדעת הציבור: שאול מתחשב בדעתם של הלועגים ומאבד את בטחונו. ההתחשבות הזו מודגשת גם בשני החטאים שבגינם הפסיד את מלכותו: בחטא גלגל ובחטא עמלק. כשם ששאול 'לוקח ללב' את לעג יודעיו מאתמול שלשום, כן בהמשך הוא מתחשב יותר מידי בפחד המתפשט בעם מול מחנה פלשתים

המתעצם במלחמת מכמש, ומעלה את הקרבנות בעצמו מבלי להמתין לשמואל. כן הוא פונה לדעת הלוחמים בעמלק ומבקש לייעד את בהמות השלל לקרבן כרצונם, נגד ציוויו של שמואל (ט"ו, טו): "אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבח לה' א־להיך". על ההתחשבות היתרה הזו בדעת אחרים מוכיח שמואל את שאול אחרי מלחמת עמלק (ט"ו, יז): "הלוא אם קטן אתה בעיניך, ראש שבטי ישראל אתה". כבר כאן, בראשית מלכותו, מול קבוצת הלועגים מיודעיו ומכריו מאתמול שלשום, ההתחשבות היתרה הזו עומדת לו לרועץ.

ב. **העדפת המסגרת על התוכן:** מאידך, יש במעמד ההכתרה המלאכותי-טקסי הזה פשר גם לנטייה של שאול להאדיר את המסגרת על פני התוכן שבאה למלא. מעמד המלכה מלאכותי מתמקד מטבעו במוסד המלכות, במסגרת, יותר מאשר בתפקיד ובתוכן. עיקרו הוא נתינת הכתר בראש המלך-האיש, אך אין בו ריכוז במשמעות המלכות, אין בו פירוט של התוכן שעל המלך לשרת. עסוקים בו יותר בהשלכות של קיום המלכות, ופחות בצורך שבה ובנחיצותה. מנגד, המלכה מהסוג שהוחמץ, המלכה אורגנית שתמציתה קריאה בשם 'מלך' למושיע משכבר, עוסקת מטבעה יותר בתוכן. האישור והטבעת המלכותיות על נשיאת הראש ובליטת ההנהגה של המנהיג שכבר נעשתה - מרוכזים מטבעם בעיקר בפיענוח הישועה, בנחיצותה ובתכונה. נושא הכתר, המלך, מתבלט רק כמי שהיה האיש הנכון במקום הנכון. הוא מוכתר למלך מפני שהוא היה זה שמילא את הצורך הקיים במלכות. מי שהומלך על ידי מעמד עלול להתרכז במסגרת, ולשכוח שככלות הכל היא טפלה ומשנית לתוכן שהיא צריכה למלא: שדרוג התנופה הגשמית והרוחנית של ישראל, גאולתם ורווחתם.

נטייה זו של שאול, להעדיף את העיסוק במסגרת על פני התוכן שהיא באה למלא, באה לידי ביטוי בחטא עמלק. שאול מפנה את בהמות העמלקים לקרבנות ריצוי לפני ה', שציווה במפורש על המתתם. תשומת ליבו של שאול נוטה לקרבן כמסגרת, כעין סגולה, והוא מסיח דעת מעיקר ערכו של הקרבן - קירוב הדעת של המקריב, ליבו וכליותיו לה' המצווה. הקרבת קרבן לה' בניגוד לציוויו היא מעשה תפל וחסר משמעות, כפי שמוכיח אותו שם שמואל (שם, כב): "החפץ לה' בעלות וזבחים כשמע בקול ה', הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים".

אפשר שניתן למצוא להעדפה זו של המסגרת הד נוסף בגזירת הצום על העם הלוחמים במלחמת מכמש. הצום אינו מעניק יתרון כשלעצמו - הוא חשוב במעמד של תפילה, בהיותו פותח את הלב לתשובה. חוסר האונים הכרוך עם חולשת הגוף מהצום עשוי להיות גורם מעורר לבקוע את אטימות הלב המבקש 'להסתדר לבד'. אך אין מקום לצום בעת מלחמה; מסגרת הצום אינה מעניקה כל יתרון, שהרי רק התוכן שניצוק בו הוא המועיל. שאול גוזר צום על החיל הלוחם,

ועל כך הוא סופג ביקורת מבנו (י"ד, כט-ל): "עכר אבי את הארץ... אף כי לוא אכל היום העם משלל איביו אשר מצא, כי עתה לא רבתה מכה בפלשתים". ייתכן שגם כאן, המקור של העדפת המסגרת על פני התוכן נעוץ בבסיס כוחו - מעמד המלכה מסגרת-טקסי במקום כיבוש 'אורגאני' של הכתר.

ג. **הבנה לאכזבה משאול:** הנקודה השלישית, שהיא אולי החשובה מכולן, הינה האכזבה המפתיעה של שמואל - בשם ה' - משאול, בעקבות חטאו בגלגל. פתאום מודיע שמואל לשאול שממלכתו לא תקום. המבחן בגלגל מצד עצמו הוא מבחן קשה, שלא ברור מי יכול היה לעמוד בו, ולכן הכעס על שאול עד כדי מאיסה בבית מלכותו נראה מוקדם מדי, מקומם ובלתי צודק. אולם לפי המסכת שנפרסה לפנינו במהלך הקריאה החדשה, מתברר כי כשלונו של שאול שם מצטרף לכישלונותיו הקודמים, והוא טבוע באותו חותם. ה' דן את שאול ברותחין, מפני שקדמו לטעויותיו בגלגל ובעמלק כמה הזדמנויות שבהן היה עליו להפגים את הבעיה שבהתחשבות הרבה בדעת החלשים. שמואל כועס על שאול בדבר חטאו בגלגל דווקא מפני שהוא מופיע אחרי כל כישלונותיו הקודמים.

ד. **גשם בקציר חטים - בקשת מלוכה מוקדמת:** ייתכן כי דברי שמואל לעם בהמלכה האחרונה, על החטא שבשאלת המלך, והאות של ירידת הגשם בימי קציר חטים (י"ב, יח), רומזים לאכזבה זו ממלכות שאול כבר מתחילתה. אם שאול טרם מצא בעצמו את הכוחות למרד בפלשתים, מתברר בזה כי לא באה עדיין שעת ההמלכה. מתברר כי העם המבקשים מלך הקדימו את השעה. תוכחת שמואל על בקשת המלך נרמזת לעם באמצעות גשם שיורד בזמן הקציר; כשם שהגשם הינו טוב כשלעצמו, אך בימי הקציר הוא מוקדם מידי, אינו ממלא את תפקידו ולא ניתן למצות את הברכה הגנוזה בו, ולכן איננו רצוי - כך המלכת מלך בשלב זה, שבו אין לו בשלות להתמקד בלזז תפקידו, אינה רצויה.

### ה. ישמע חכם ויוסף לקח: סיכום, העמקה ותובנות מעשיות

#### בבוא רשע בא גם בוז

הזהירות מול סכנת הלעג, וההישמרות מהארס שטמון בה כלפי כל בשורה אמיתית וגואלת, צריכות להיות נר לעינינו בשני מעגלים. המעגל הפשוט יותר הינו הדאגה שלא נהיה אנו מן המכבים בשורת גאולה של מאן דהוא. היכולת שלנו לעורר על האבסורד, או על אי-הסבירות בבשורתם של האחרים, אינה פוטרת אותנו מלהתמודד עמה ביושר ומלמצוא ולמצות את נקודת האמת שבה. ייתכן כי נושא הבשורה הגואלת הוא ערל שפתים וכבד פה, כמו הגואל הראשון משה רבנו. לעיתים, יש לאל ידינו לשים ללעג ולקלס את דרך ההרצאה של הגואל,

ולהוכיח באותות ובמופתים כמה בשורתו אינה רצינית, אינה חכמה, אינה ריאליט וכדומה. ייתכן שביכולתנו לכבות אפילו את אמונו שלו עצמו בבשורתו. אך בדרך זו טמונה מלכודת. יתר על כן, התמכרות לכוח המשכר שבכיבוי בשורת גאולה הינה אסון (אבות ד', ג): "אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה, ואין לך דבר שאין לו מקום".

בשום אופן אין מקום לבז. יש להעביר כל בשורה וכל מבשר במבחן ההיגיון ובמצרף ההתאמה למוכר ולידוע לנו מן התורה. מותר לבקר ולברור בקפידה, ומותר ואף נדרש גם להתנגד לעיתים, כשנראה שהדרך המוצעת אינה טובה; אך הבז, המייתר את הצורך בהתמודדות עניינית מפני שהאדם או הבשורה אינם ראויים להתייחסות, אין לו מקום. כל ליצנות אסורה, חוץ מליצנות של עבודה זרה, מפני שכשהתלוצצת – קברת עם מושא הליצנות גם את נקודת האמת שבו. גם אם הייתה הביקורת ראויה, בליצנות איבדת את החלק המפרה שעשוי היה להעשיר את עולמך, ולפעמים אף לגאול אותך. ליצנות של עבודה זרה מותרת מפני שהסכנה שבהיטמעות משהו מרעיון העוועים של עבודה זרה בתוכנו היא חמורה כל כך עד שמוטב לאבד את קורטוב האמת שעשוי להיות גנוז בו ובלבד שלא להיטמא. אך כלפי כל רעיון או בשורה שאינם נכללים בתחום מוגדר זה, אין מקום ללעג ולבז.

המעגל השני, הקשה יותר, שבו עלינו להיחלץ חושים נגד הלעג מכבה הבשורה, הינו בתוכנו פנימה. הראשונים שאנו נוטים לבז וללעוג לבשורות הגאולה שלהם הינם אנו עצמנו. כלפי רעיונות שעולים בלבנו לשינוי מהותי של מעגל חיינו, ולפתיחתו לכיוון מבורך, אנו לועגים ומגחכים. המנגנון דומה מאד ללעג שמופנה כלפי חוץ: גיחוך על הריאליט של השינוי, או בז לעצמינו כמסוגלים לחולל שינוי וכדומה. מטבע לשונם של הרוכלים, הניב "הגם שאול בנביאים", היה למשל בראש ובראשונה ביחסים שלנו עם עצמנו. אנו תמהים על עצמנו ומזלזלים בכוחנו לטוות חלום גאולי אמיתי וביכולתנו לממשו. כך משביתים אנו חלילה את האפשרות של שינוי משמעותי. הדברים אמורים הן כלפי שינוי ושדרוג במצוות וביחסים שבין אדם למקום, הן בשיקום ובהשבחה של מערכת היחסים בין אדם לחברו והן בדברים שבין אדם לעצמו. בנוגע לכל התחומים האלה שולח ה' רעיונות גאולה ופדות בלב, ובכולם הם עלולים לכבות על ידי לעג ובז.

### היתה למשל

בתוך ההישמרות מן הלעג הארסי כלפי עצמנו, יש לתת לב במיוחד כלפי ביטויים מעליבים. לעיתים מרשים אנו לעצמינו להתבטא – בפה או בלב – כלפי עצמנו, בצורה שבה לעולם לא היינו מתבטאים כלפי אחרים, בדרך ביטוי פוגענית

ומעליבה. אנו משתמשים כלפי עצמנו במילות הערכה שליליות, הלועגות לחוכמתנו, להרגלינו הרעים ולשאר תכונותינו. זה חמור מאוד. כוחם של עלבונות אישיים הוא הרסני ממש כמו עלבונות מאחרים, ולעיתים כוחם נורא עוד יותר. לא בכדי נמסר לעגם של משטיני שאלו במקרא דווקא בדרך של ניב מבזה שהתפתח; זאת כדי לרמוז לנו שבדרך כלל ללעג יש שפה, הוא מתבטא תמיד בניבים מחודדים ומושחזים, ודרכם הוא משבית וממית. "ואהבת לרעך כמוך", אך גם: ואהבת לעצמך כמו חברך. מה ששנוא על חברך בחרפות ובגידופים ובעלבונות, משתק ומכבה גם אותך. אין לך רשות לעשות זאת.

### הלעג – 'מקלט מגאל'

יש להעמיק להבין את השימוש השכיח בבזו דווקא אל מול בשורת גאולה. גאולה הינה לעולם פריצת המסגרות הקיימות, שכן ההסתדרות בתוך הקיים אינה כרוכה בבשורה גדולה. הגואל הינו תמיד זה הקורא לנו להיפתח אל מה שמעבר לגבולותינו, להרחיב את מבטנו אל מעבר לאופקים הגלויים לעינינו כעת. למציאות הקיימת ישנם לעיתים קרובות חסרונות משמעותיים ומהותיים, אך יש לה בעינינו נקודת יתרון גדולה, היא מוכרת וצפויה. לעומתה, את מה שעומד מעבר לאופק, מלווים תמיד החשש והרתיעה ממה שאינו מוכר, ממה שעומד בניגוד לשגרה. בסתרי הלב, החשש מן השינוי הוא המשתק ביותר. אנשים נמלטים משינוי למציאויות הכרוכות בסבל, בכאב ובצער ובלבד שלא להיפתח לשינוי ולשגרה לא מוכרת. לעיתים, מעדיפים אנו לנהל שגרה שאנו מכירים היטב את הכאבים הכרוכים בה, ואת העובדה שאין בינה ובין אושר כל קשר, רק כדי לא להיחשף לשינוי.

לשם השמירה המגוחכת הזו על האופק הצר של המוכר והנוח, אנו מצטיידים בבזו ובלעג. רגשות אלו פוטרים אותנו מהצורך לענות לעצמנו מפני מה אנו מקדשים מציאות חלקית, מפני מה מסרבים אנו להיפתח לחלקים האמיתיים שבבשורת הגאולה שלפנינו. אחרי הלעג, שוב אין אנו אלו הצריכים להיענות לבקשת הגאולה או התיקון ולהיפתח, שוב אין אנו התמוהים. נושאי בשורת הגאולה הם התמוהים והמוזרים. הלעג הינו מגן משוח בשמן מול חיצו התביעה המוסרית להשתנות. 'בזכותו' יכולים אנו להמשיך בשגרה בלי חשש.

### המגן מלעג – תמימות

בספרו סיפורי מעשיות, במעשה 'מחכם ותם', מתאר רבי נחמן מברסלב זצ"ל את דרכו של 'התם' אל מול לעג הסביבה:

ואצל העולם היה ללעג. והשיגו תאוותם בו, שמצאו ממי להתלוצץ כרצונם, כי היה נדמה למשגע. והיו באים בני אדם, והתחילו בכוונה לדבר עמו בשביל להתלוצץ. והיה אותו התם אומר: רק בלי ליצנות. ותכף שהשיבו לו: בלי ליצנות, קבל דבריהם, והתחיל לדבר עמם. כי יותר לא היה רוצה להעמיק לחשב חכמות, שגם זה בעצמו ליצנות, כי היה איש תם; וכשהיה רואה שכוונתם לליצנות, היה אומר: מה יהיה כשתהיה חכם ממני? הלא אזי תהיה שוטה! כי מה אני נחשב? וכשתהיה חכם ממני, אדרבא, אזי תהיה שוטה.

ההתמודדות של רבי נחמן עם הלעג, דווקא דרך דמותו של התם, טומנת בחובה רמז יקר: בתמימות ישנו מרפא למפגעי הלעג. אל מול השנינות והחידוד שבלעג, אין זה נכון להתחכם ולהערים. עליך לשוב לפשטות ולכנות שבך. לאמת הפשוטה שנמצאת בך בלי ערמה ותחכום. זהו חידוש גדול ומשמעותי. לעיתים, אל מול הערעור בביטחון העצמי שיוצר הלעג, אנו מבקשים להתחכם יותר. להוכיח את חשיבותנו בעינינו ובעיני אחרים דווקא בתחום בו היא נפגעה. אל מול החידוד שבלעג אנו מבקשים אז להיות מחודדים שבעתים. אנו מחפשים את האישור המחודש ללגיטימיות שלנו שנפגעה, באותו מגרש שבו אבדה, מגרש 'החכמות'. רבי נחמן קובע שזו טעות: התרופה ללעג טמונה בתמימות.

מדוע נכונה האבחנה של רבי נחמן? הלעג הופך כל דיון לאישי, וממקם אותו סביב הלגיטימיות של הקיום. הטענה העיקרית בלעג, אף שאינה נאמרת, הינה שהנלעג אינו כדאי ואינו משמעותי. 'בן-קיש' המתנבא איבד בעיני הלועגים את כבודו ואת מקומו בחברה הנורמאלית. הלעג אינו כולל דיון ענייני בצורך בגאולה או בהתאמתו של שאול לשאת את בשורתה, אלא די לו בהצבת הנחת היסוד: המתנבא אינו רלוונטי. מול הטענה הנסתרת הצרורה בלעג, מגיבה הנפש מתוך פחד הישרדותי, מתוך הלא-מודע הנלחם על קיומו, ולכן גם מתוך בהלה. תגובה כזו הינה ניצחון הלעג. גם עלבון נגדי לא ישיב לנפש את שלוותה ואת בטחונה. לעומת זאת, מתעקשת התמימות לנהל כל דיון, אפילו את הדיון האישי בתפקיד ובייעוד של האדם עצמו, באופן ענייני. אל מול עקשנות הלועגים לרכז את הדיון באישיות ובכך לפגוע, לפצוע ולהוציא את הרוח ממפרשי הבשורה ונושאה, התמים משיב את הדיון למקום האמתי בו אמור הוא להתנהל; הוא דן בו באופן ענייני. אפילו הדיון האישי, על מהות תפקידי בעולם, עשוי להתנהל ללא בהלה וללא פחד משתק כשהוא מתנהל בתמימות.

התם בסיפור מסרב להיכנס למשבצת המתגונן הנלחם על קיומו, ומנהל דיון ענייני. ראשית הוא מקדים כלפי הלועגים: "רק בלי ליצנות". בדרך כלל אנו מבקשים לא לחשוף את פגיעותנו מול הלועגים, ולכן איננו מתייחסים בפרוש לאפשרות שמטרת השיחה היא לשים אותנו לקלס, אלא בוחרים להתעלם

מהנושא הסמוי והעיקרי של הדיון. הרצון להראות שנונים ומתפקדים בכישרון בשדה הערמה 'והחכמות', מונע בעדנו 'לתפוס את השור בקרניו', ולקרוא מראש תיגר על עצם הרצון לחרפנו. התם, מנגד, מתעקש לנהל את הדיון במקומו הטבעי, והוא מכריז מראש: הדיון האישי בחרפתי אינו לגיטימי. רק בלי ליצנות. "ותכף שהשיבו לו: בלי ליצנות, קבל דבריהם, והתחיל לדבר עמם. כי יותר לא היה רוצה להעמיק לחשב חכמות, שגם זה בעצמו ליצנות, כי היה איש תם". אמנם ייתכן כי אין די בחשיפת המניעים האמיתיים של הלועגים לבוז ולחרף כדי למנוע מהם לעשות זאת, אך התם מתעקש לנהל את הדיון מתוך שלוה ושלימות, לא מתוך בהלה. השאלה מי ינצח במלחמת הלעג לא תיקבע לפי אבן הבוחן מי היה שנון יותר, אלא על פי מבחן היכולת לנהל את הדיון בתמימות, כלומר ללא בהלה. אם לא הפנמתי את קריאת התיגר על הלגיטימיות שלי, ולא הגבתי בצורה היסטורית, אזי באמת ניצחתי, גם אם אינני שנון.

לועגי התם אינם ממהרים להיכנע. הם ממשיכים לנהל את הדיון בלגיטימיות קיומו של התם. ברם התם אינו נבהל, הוא עורך לפניהם חשבון תמים ורציני עם הנחתם, זו שהם מבקשים להסתיר, שכאשר יוכיחו את חרפתו הם יגדלו ויהפכו חשובים ומשמעותיים יותר: "וכשהיה רואה שכוונתם לליצנות, היה אומר: מה יהיה כשתהיה חכם ממני? הלא אזי תהיה שוטה! כי מה אני נחשב? וכשתהיה חכם ממני, אדבא, אזי תהיה שוטה". הדיון הענייני בהנחה המוסתרת של הלועגים, שהם משמעותיים וחשובים כי הם חכמים ממנו, נוטל ממנה את העוקץ. התם עוסק במישרין בלז הדברים, שאותם אף אחד אינו רוצה לגלות. הוא טוען: המשוואה שהצבתם, שהוכחת עליונותכם עלי תוכיח חכמה היא שגויה. הדיון הענייני-רציני מפיל את כל מגדל הקלפים, מוציא את כל הרוח מבלון הלעג.

### תמים תהיה עם ה' א-להיך

מאין לוקחים את הכוח להתנהל בתמימות וברצינות אל מול הלעג? כיצד מצליחים לנהל דיון שלו ורציני ולא להיכנס לבהלה? הנקודה המשמעותית ביותר בהקשר הזה הינה העמידה אל מול ה'. הידיעה שה' הוא שנתן משמעות אינסופית למציאותי, בכך שיצר אותי, ומכוחו אני בא לבשר את בשורתך, היא המרגיעה. היא המאפשרת לנהל כל דיון מתוך שלוה תמימה ולא מתוך בהלה. את הפסוק "תמים תהיה עם ה' א-להיך", ניתן לדרוש בהקשר זה גם כך: אם אתה רוצה לשמור על תמימותך, תוכל לעשות זאת רק אם תהיה עם ה' א-להיך. אל תסיר מליבך שלא בני האדם הם שנותנים לקיומך משמעות ולבשורתך ערך, אלא ה' בלבד.



יתרה מזאת: הלעג לאמתו של דבר מיועד למטרה זו. התביעה הא-להית העמוקה המצויה בעצם הפניית הלעג הינה הזיכרון שאנו עומדים באמת אך מול ה'. בני אדם עשויים לעזור לנו ללטש ולחדד את תפקידנו, אך בסיס המחויבות ומקור השליחות לה' לבדו המה. באמת, המתכון הבלעדי לתמימות מקיפה ועמוקה, לעקשנות לנהל דיונים בלי בהלה והתגוננות אלא מתוך ענייניות פתוחה ובוטחת, הינו עמידה על הבסיס הא-להי שבקיום ובשליחות של כל אחד מאיתנו. ריבונו של עולם שלח אותנו לכאן לבשר את בשורתנו, ומי הם בני האדם שיקראו תיגר עליה? "הן א-דני ה' יעזר לי, מי הוא ירשיעני"!? (ישעיהו נ', ט).

### לקח נוסף: כבוד וענווה בתפקיד חדש

כיצד מתמודדים עם תפקיד מכבד ודורש שנוחת עלינו אגב דרכנו? קיבלת פתאום משרה בכירה, שכרוכה בהנהגה, בנשיאת ראש ובכבוד. מחד, כיצד יש לכלכל במקביל את השפלות והענווה שרוחשות בלב, וחשות: הלא אינני האדם הגדול הניבט מהתפקיד הרם שאני אמור לשאת? האין מלאכותיות וצביעות בלקיחתו על עצמי, ובלבישת החליפה הזו? ומאידך, הלא עליי לעמוד בדרישות התפקיד, והכבוד שכרוך בו אמור לשרת את מילוי בדרך טובה יותר; יש צורך מהותי במודעות ליתרון הכוח שנמצא כעת בידך, והוא חיוני למילוי של התפקיד בדרך מיטבית!

בין שני הפנים המלווים קבלת תפקיד נכבד ומפתיע, בין הרתיעה מן הגודל והכבוד מחד ובין ההבנה בהכרחיותם למילוי מיטבי של התפקיד מאידך, ישנה בסיפורנו הדגשת הפן השני, ועמידה חדה על הסכנה שבצד הראשון. מדובר כאן באדם ענק ונשגב, שהכתוב מעריך אותו בלשון (ט', ב): "בחור וטוב, ואין איש מבני ישראל טוב ממנו". ברור שאין לפנינו חוסר בטחון מן הסוג השלילי, הנובע מפחד מה יעשה הכישלון ליוקרה. ברור שמדובר בענוות אמת, של אדם היודע את גודל התפקיד, ומנגד מודע לחסרונותיו ולקטנותו. אין כאן שפלות של שקר חלילה, של אדם המבקש להראות שפל ברך אך בליבו גאווה; מדובר במודעות עצמית כנה לחסרונות, ולחוסר ההתאמה לתפקיד לכאורה. ובכל זאת, נתבע שאול להאמין בכוחו ובבחירת ה' בו. הוא נדרש לבטל בליבו מכל וכל הרהורי ענווה שעלולים לבוא על חשבון מילוי שליחותו בצורה הטובה ביותר. העיסוק בשפלותי האישית, כשעל כף המאזנים עומדים דברים הרי גורל כלליים, הינו טעות.

כמובן, הקו שאנו מותחים בין כישלוננו של משיח ה' שאול ובין לבטינו אינו מדויק וסימטרי. איננו מתיימרים להבין הבנה שלמה את כישלונם של ענקינו. אולם ייתכן שגם הלימוד החשוב הזה נמסר לנו דרך סיפור זה.